

KVARTERET KABELVERKET m.fl.

SOLBERGA, STOCKHOLM

FÖREKOMST AV FORNLÄMNINGAR
ANTIKNVARISK UTREDNING JUNI 2013

*Antikvariska konsultbyrån
Fil.dr Staffan Nilsson
Torsgränd 25 113 61 Stockholm
Telefon och fax 08-345092
E-post staffannilsson@rocketmail.com*

*Kvarteret Kabelverket m.fl., Solberga, Stockholm. Utredning
angående förekomst av fornlämningar.*

Föreliggande utredning har utförts på uppdrag av JM AB genom Marcus Nordlund. Den syftar till att, i anslutning till pågående detaljplanearbete, klargöra vilka fornlämningar som finns inom programområdet, vilket omfattar fastigheterna Kabelverket 2, 3 och 6, Sandaletten 1 samt del av fastigheterna Solberga 1:1 och 2:1 samt Långbro 13:1. I utredningen har även tagits med några fornlämningar som sannolikt inte berörs av de planerade arbetena, men ändå har betydelse för sammanhanget. Utredningens huvudkälla har varit Riksantikvarieämbetets fornminnesregister – FMIS. Dess uppgifter har kompletterats med arkiv- och litteraturstudier. Vidare har undertecknad den 19 juni 2013 besiktigat de registrerade fornlämningarna. I rapporten har till fornminnesregistrets uppgifter fogats egna kommentarer, vilka har kursiverats. Den i rapporten ingående antikvariska konsekvensanalysen omfattar etapp 1 av detaljplanearbetet.

Stockholm den 27 juni 2013

ANTIKVARISKA KONSULTBYRÅN

Staffan Nilsson
Fil.dr, byggnadsantikvarie
Medlem i Sveriges praktiserande byggnadsantikvarier. SPBA.

Omslagsbilden visar Brännkyrka 56:1 i sitt nuvarande läge. Foto SN den 19 juni 2013.

INNEHÅLL

Solberga.....	3
Fornlämningar.....	4
Antikvarisk konsekvensanalys.....	11
Lagstiftning.....	12
Källor och litteratur.....	15
Bilaga.....	16

SOLBERGA

År 1913 inkorporerades hela den stora Brännkyrka socken-landskommun, i Svartlösa härad av Stockholms län, med Stockholms stad.

År 1916 beslöt AB Stockholmstelefon att anlägga ett kabelverk i Älvsjö. Det forna kabelverkets område utgör den största delen av programområdet. I närheten av kabelverket ligger Solberga som, åtminstone sedan 1500-talets första hälft, var Brännkyrka prästgård. Den nuvarande prästgårdsbyggnaden uppfördes 1917 efter ritningar av arkitekt Hakon Ahlberg och användes som prästgård fram till 1972. Intill prästgårdsbyggnaden fanns tidigare ekonomibyggnader och en arrendatorsbostad. I området finns gott om fornlämningar, främst från folkvandringstid – vikingatid (cirka 400 – 1050 e.Kr.)

Namnet Solberga är första gången belagt i en lantmäterihandling 1636, som innehåller den äldsta kartan över gården och dess ägor. Men gården eller byn är betydligt äldre vilket bland annat uppgifterna från 1500-talet bevisar.

Gravfälten i grannskapet kan tyda på att platsen var bebodd redan under forntiden. Solberga är inget ovanligt namn, det syftar helt enkelt på en gård som är belägen i det soliga läget söder om ett berg. Solberga har haft stor betydelse för det berörda området, eftersom stora delar av det brukades under byn/gården och många av fornlämningarna har sannolikt samband med liv och verksamhet på Solberga.

Godkänt dokument - Louise Heimler, Stadsbyggnadskontoret Stockholm, 2013-10-10. Dnr 2013-00709

Godkänt dokument - Louise Heimler, Stadsbyggnadskontoret Stockholm, 2013-10-10. Dnr 2013-00709

Godkänt dokument - Louise Heimler, Stadsbyggnadskontoret Stockholm, 2013-10-10. Dnr 2013-00709

Godkänt dokument - Louise Heimler, Stadsbyggnadskontoret Stockholm, 2013-10-10. Dnr 2013-00709

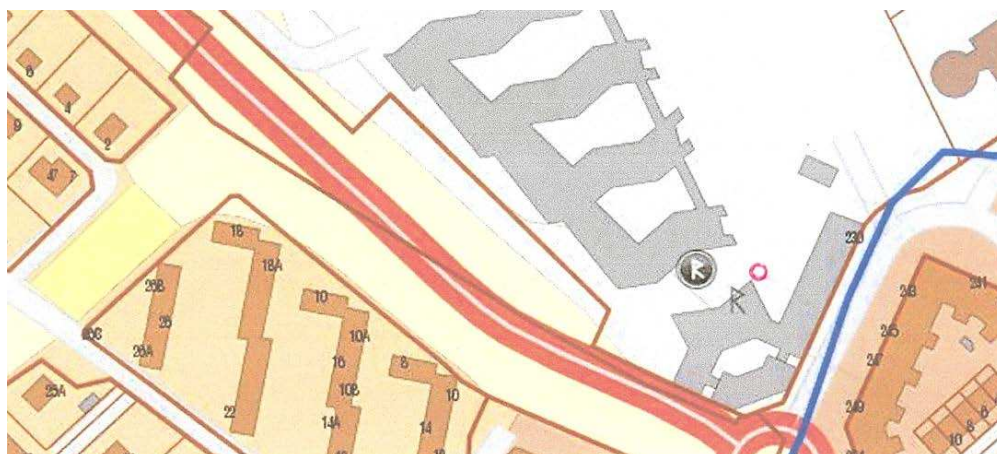
Kabelverket 2

På fastigheten finns fyra registrerade fornlämningar: Brännkyrka 56:1, Brännkyrka 56:2, Brännkyrka 57:1, Brännkyrka 58:1.

Brännkyrka 56:1 består av cirka 80 skålgropar, även kallade älvkvarnar, i ett stenblock om 1,5 x 1 meter. I groparna ligger 1, 2- och 5 öringar samt enstaka 10- 25 öringar och utländska mynt. Objektet är daterat till stenålder eller bronsålder. Stenen var 1981 flyttad cirka 250 meter om dess ursprungliga placering (Se 56.2 nedan!). Inventeraren har till fältanteckningarna noterat att L M Ericsson har riksantikvarieämbetets tillstånd att flytta stenen upp på moränåsen SV om stenen. Fast fornlämning.

Koordinater (N/E) 6575109/671085(SWREF 99 TM).

Kommentar: Stenen är, med Riksantikvarieämbetets tillstånd, ånyo flyttad (Se ovan!). Det nya läget framgår av karta och fotografi. Se även bilaga och omslagsbilden! Koordinaterna gäller det tidigare läget.

Brännkyrka 56:1, det nuvarande läget är markerat med röd cirkel. Karta Riksantikvarieämbetet och Lantmäteriverket.

Brännkyrka 56:1 i sitt nuvarande läge. Foto SN den 19 juni 2013.

Brännkyrka 56:2 är den ursprungliga platsen för 56:1. Ej fast fornlämning (Övrig kulturhistorisk lämning).

Koordinater (N/E) 6575288/670939 (SWEREF 99 TM).

Kommentar: Vid besiktning den 19 juni 2013 var platsen bebyggd.

Brännkyrka 57:1 är "plats för höglignande lämning". Enligt inventering 1981 var platsen då bebyggd och 1975 antecknas att den inte var med säkerhet återfunnen. Den betecknas som förstörd. Ej fast fornlämning (Övrig kulturhistorisk lämning).

Koordinater (N/E) 6575313/670904 (SWEREF 99 TM).

Kommentar: Fornlämningen är med all sannolikhet förstörd eller borttagen.

Vid besiktning den 19 juni 2013 var platsen bebyggd.

Brännkyrka 58:1 är "plats för stensättning" daterad till bronsålder eller järnålder. Enligt inventering 1981 var platsen då bebyggd och 1975 antecknas den som asfalterad. Ej fast fornlämning (Övrig kulturhistorisk lämning).

Koordinater (N/E) 6575217/670956 (SWEREF 99 TM).

Kommentar: Fornlämningen är med all sannolikhet förstörd eller borttagen.

Vid besiktning den 19 juni 2013 var platsen bebyggd.

Registrerade fornlämningar inom fastigheten Kabelverket 2. Uppifrån och ned: Brännkyrka 57:1, Brännkyrka 56:2, Brännkyrka 58:1. Karta Riksantikvarieämbetet och Lantmäteriverket.

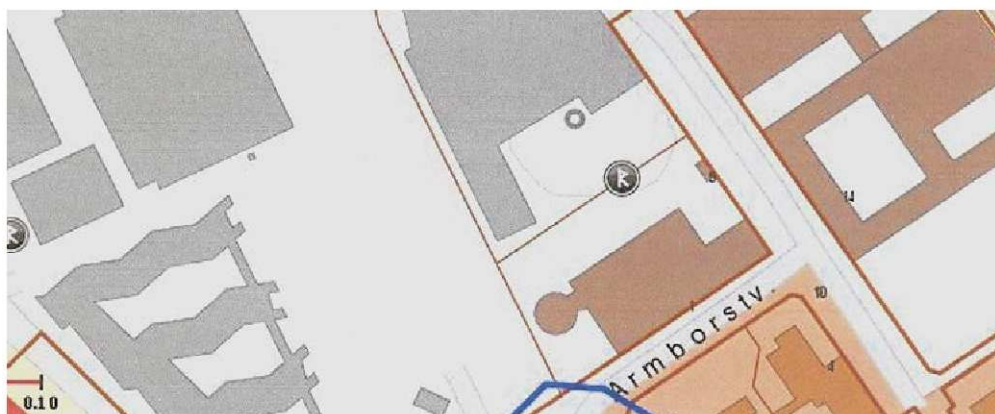
Kabelverket 3 – Kabelverket 6

På gränsen mellan de båda fastigheterna finns en registrerad fornlämning
Brännkyrka 52:1.

Brännkyrka 52:1 är en rund stensättningsliknande lämning cirka 7 meter i diameter, som kan vara rester av en gammal källare. Ej fast fornlämning (Övrig kulturhistorisk lämning).

Koordinater (N/E) 6575241/671210 (SWEREF 99 TM).

Kommentar: Vid besiktning den 19 juni 2013 kunde på Kabelverket 6, omedelbart vid gränsen till Kabelverket 3, iakttas en gräsbevuxen rektangel med en ek; cirka 250 centimeter N – S och cirka 460 centimeter Ö – V, som eventuellt skulle kunna vara Brännkyrka 52:1. Detta är dock mycket osäkert, för att inte säga mindre troligt. Sedan inventeringen är området helt förändrat. De nuvarande byggnaderna på Kabelverket 3 uppfördes under 1990-talet och kontorshuset på Kabelverket 6 byggdes under 1980-talets andra hälft. I samband med dessa arbeten har marken nivellerats och planerats.

Brännkyrka 52:1. Den övre fastigheten är Kabelverket 3. Karta Riksantikvarieämbetet och Lantmäteriverket.

*"Gräsrektangel"
på Kabelverket 6.
Foto SN den 19
juni 2013.*

Solberga 1:1

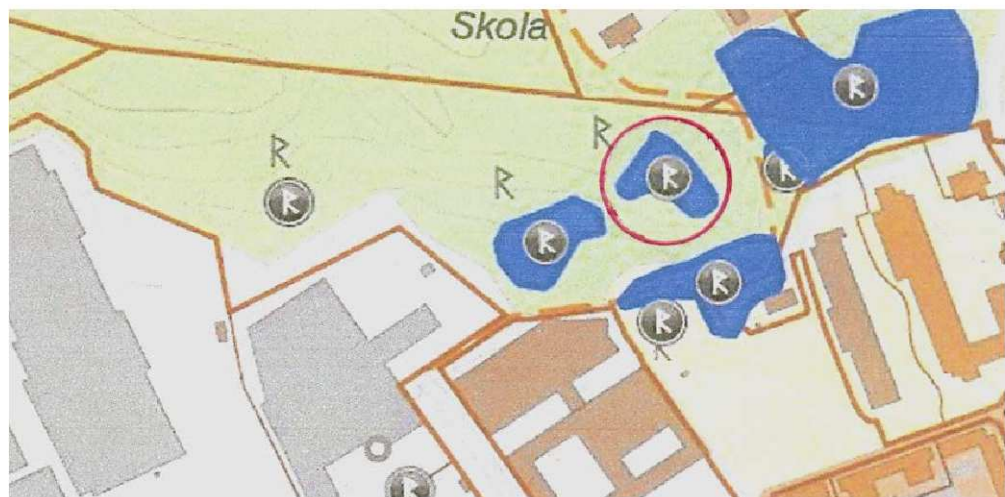
På fastigheten finns flera registrerade fornlämningar av vilka några berörs av planerade arbeten.

Brännkyrka 51:1 är ett gravfält, 50x15 – 40 meter (NV – SÖ), som består av 6 fornlämningar. Objektet är daterat till järnåldern. Fornlämningarna utgörs av 1 hög, 4 runda stensättningar och 1 oregelbunden stensättning.

Fornlämningsområdet går ihop med Brännkyrka 53:1. Fast fornlämning.

Koordinater (N/E) 6575439/671366 (SWEREF 99 TM).

Kommentar: Sannolikt ett gårdsgravfält, som kan ha koppling till den gård eller by som blev Solberga prästgård. Fornlämningen är bevarad, besiktning den 19 juni 2013.

Brännkyrka 51:1. Karta Riksantikvarieämbetet och Lantmäteriverket.

Brännkyrka 53:1 är ett gravfält, 65x25 – 40 meter (NÖ – SV), som består av 12 fornlämningar varav 2 är osäkra. Objektet är daterat till järnåldern.

Fornlämningarna utgörs av övertorvade runda stensättningar, vilka är 4 – 8 meter i diameter. I området finns ytterligare förhöjningar utan klar begränsning, dessa kan eventuellt vara ytterligare fornlämningar.

Fornlämningsområdet går ihop med Brännkyrka 51:1. Fast fornlämning.

Koordinater (N/E) 6575397/671292 (SWEREF 99 TM).

Kommentar: Sannolikt ett gårdsgravfält, som kan ha koppling till den gård eller by som blev Solberga prästgård. Fornlämningen är bevarad, besiktning den 19 juni 2013.

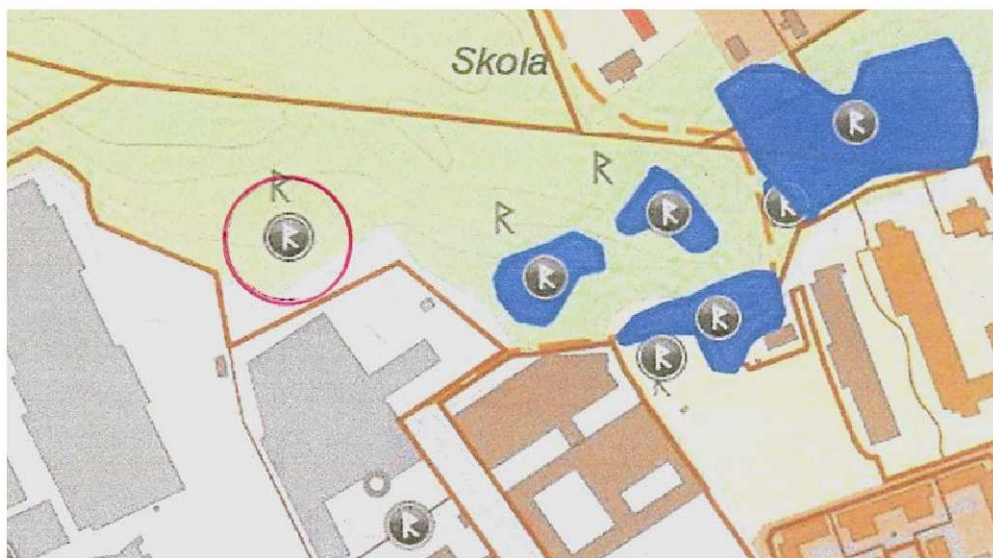

Brännkyrka 53:1. Karta Riksanantikvarieämbetet och Lantmäteriverket.

Brännkyrka 218:1 är en övertorvad husgrundsterass 15x7 meter, som enligt fornminnesregistret är förhistorisk eller medeltida. Fast fornlämning.

Koordinater (N/E) 6575421/671136 (SWEREF 99 TM).

Kommentar: Platsen är i dag kraftigt igenväxt, varför det är svårt att bedöma fornlämningens tillstånd – inget tyder dock på att den har tagits bort eller förstörts på annat sätt. På platsen finns bland annat syren och ros, vilket tyder på att den varit bebyggd i relativt sen tid. Besiktning den 19 juni 2013.

Brännkyrka 218:1. Karta Riksanantikvarieämbetet och Lantmäteriverket.

Brännkyrka 219:1 är en bytomt, 50 – 100x10 – 55 meter (ÖNÖ – VSV), som består av cirka 4 husgrunder samtliga sannolikt uthus. I området finns även stensatta kanter och sentida terrasser. Stockholms stadsmuseiförvaltning utförde en arkeologisk förundersökning i bytomtens västra och sydvästra delar år 2006. Tre schakt grävdes. Inga kulturhistoriska lämningar var synliga

ovan mark och inga kulturlager påträffades vid förundersökningen. Ej fast fornlämning (Övrig kulturhistorisk lämning).

Koordinater (N/E) 6575373/671397 (SWEREF 99 TM).

Kommentarer: Lämningarna är sannolikt rester av de ekonomibyggnader m.m. som fanns kvar när Gösta Selling dokumenterade Solberga prästgård, för Samfundet S:t Erik, 1926. I Stadsmuseum finns ingen rapport av undersökningen 2006.

Brännkyrka 219:1. Karta Riksantikvarieämbetet och Lantmäteriverket.

Brännkyrka 220:1 är en välbevarad stensättning, 10x7 meter i diameter, daterad till bronsålder eller järnålder. Stockholms Stadsmuseum utförde en antikvarisk besiktning av fornlämningen år 2006, vilken ledde till att lämningens mått och status förändrades. Fast fornlämning.

Koordinater (N/E) 6575348/671362 (SWEREF 99 TM).

Brännkyrka 220:1. Karta Riksantikvarieämbetet och Lantmäteriverket.

ANTIKVARISK KONSEKVENSBESKRIVNING

Konsekvensbeskrivningen avser etapp 1 av detaljplanearbetet, vars omfattning framgår av nedan återgivna strukturplan. Den enda registrerade fornlämningen inom området är den två gånger flyttade Brännkyrka 56:1. Denna kan emellertid behöva flyttas på nytt för att lämna utrymme för en ny gångbana. En gång- och cykelväg som planeras intill Brännkyrka 218:1 skall anläggas så att fornlämningen inte berörs. Detaljplanen innebär således inte några allvarliga men för fornlämningar.

Detaljplaneområde etapp 1. Strukturplan av Rosenbergs arkitekter.

Lag (1988:950) om kulturminnen m.m.

2 kap. Fornminnen

Fasta fornlämningar och fornfynd

1§ Fasta fornlämningar är skyddade enligt denna lag.

(...)

2§ Till en fast fornlämning hör ett så stort område på marken eller sjöbotten som behövs för att bevara fornlämningen och ge den ett tillräckligt utrymme med hänsyn till dess art och betydelse. Detta område benämns fornlämningsområde.

När fråga uppkommer om fastställelse av gränserna för ett fornlämningsområde, prövas frågan av länsstyrelsen.

(...)

Skydd, vård och undersökning av fornlämning och plats där fornfynd påträffats

6 § Det är förbjudet att utan tillstånd enligt detta kapitel rubba, ta bort, gräva ut, täcka över eller genom bebyggelse, plantering eller på annat sätt ändra eller skada en fast fornlämning.

7 § Riksantikvarieämbetet och länsstyrelsen får vidta de åtgärder som behövs för att skydda och vårda en fast fornlämning. Åtgärderna får avse exempelvis flyttning, iordningställande och inhägnad av fornlämningen eller röjning. Åtgärden får avse även en fornlämning som infogats i ett byggnadsverk.

Länsstyrelsen får uppdra åt annan att vidta åtgärder som avses i första stycket under de villkor som länsstyrelsen bestämmer. Åtgärd som innebär att fornlämningen rubbas eller förändras får dock inte vidtas utan att länsstyrelsens uppdrag uttryckligen gäller en sådan åtgärd.

Innan någon åtgärd vidtas skall den som äger eller har särskild rätt till marken eller byggnadsverket underrättas genom delgivning. Detsamma skall gälla i fråga om vattenområde.

Om åtgärderna medför kostnader eller skada för ägaren eller någon annan, har han rätt till skälig ersättning av allmänna medel. Beslut om ersättning fattas av länsstyrelsen och delges den som berörs av beslutet.

8 § Riksantikvarieämbetet och länsstyrelsen får utan hinder av 6 § undersöka en fast fornlämning, bärga ett skeppsvrak som är en fast fornlämning samt undersöka en plats där fornfynd påträffats.

Länsstyrelsen får lämna tillstånd till annan att företa en sådan undersökning eller bärgning under de villkor som länsstyrelsen bestämmer.

Vid undersökningen eller bärgningen gäller bestämmelserna om underrättelse och ersättning enligt 7 § tredje och fjärde styckena.

(...)

9 § Regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer får meddela föreskrifter om vad allmänheten skall iaktta inom och i närheten av områden som avses i 2 §.

(...)

Länsstyrelsen får besluta om användningen av mark i närheten av områden

som avses i 2 § under förutsättning att den pågående användningen inte avsevärt försvåras.

Ett beslut om föreskrifter skall kungöras på lämpligt sätt. Lag (2002:913).

Ingrepp i fast fornlämning

10 § Den som avser att uppföra en byggnad eller en anläggning eller genomföra ett annat arbetsföretag bör i god tid ta reda på om någon fast fornlämning kan beröras av företaget och i så fall snarast samråda med länsstyrelsen.

Om en fornlämning påträffas under grävning eller annat arbete, skall arbetet omedelbart avbrytas till den del fornlämningen berörs. Den som leder arbetet skall omedelbart anmäla förhållandet hos länsstyrelsen.

11 § Om det behövs en särskild utredning för att ta reda på om en fast fornlämning berörs av ett planerat arbetsföretag som innebär att ett större markområde tas i anspråk, skall kostnaden för utredningen betalas av företagaren. Som sådan exploatering räknas t.ex. anläggande av allmän väg, större enskild väg, järnväg, flygfält, anläggning för energiförsörjning, större vattenverksamhet och mer omfattande byggande för bostads-, industri- eller handelsändamål.

Beslut om särskild utredning fattas av länsstyrelsen. Länsstyrelsen skall i beslutet ange vem som skall utföra utredningen. Då gäller inte lagen (2007:1091) om offentlig upphandling och lagen (2007:1092) om upphandling inom områdena vatten, energi, transporter och posttjänster. Länsstyrelsen skall beakta att utredningen skall vara av vetenskapligt god kvalitet och genomföras till en kostnad som inte är högre än vad som är motiverat med hänsyn till omständigheterna. Lag (2007:1097).

12 § Den som vill rubba, ändra eller ta bort en fast fornlämning skall ansöka om tillstånd hos länsstyrelsen.

Länsstyrelsen får lämna sådant tillstånd endast om fornlämningen medför hinder eller olägenhet som inte står i rimligt förhållande till fornlämningens betydelse.

(...)

13 § Som villkor för tillstånd enligt 12 § får länsstyrelsen ställa skäligen krav på särskild undersökning för att dokumentera fornlämningen och ta till vara fornfynd eller på särskilda åtgärder för att bevara fornlämningen. I beslutet om tillstånd skall såvitt möjligt anges den kostnad som åtgärderna beräknas medföra.

Innan länsstyrelsen prövar en ansökan enligt 12 §, får den besluta om en arkeologisk förundersökning av fornlämningen, om det behövs för att få ett tillfredsställande underlag för prövningen eller för att bedöma behovet av att ställa krav på särskild undersökning.

Länsstyrelsen skall i beslutet om arkeologisk förundersökning eller särskild undersökning ange vem som skall utföra undersökningen. Då gäller inte lagen (2007:1091) om offentlig upphandling och lagen (2007:1092) om upphandling inom områdena vatten, energi, transporter och posttjänster. Länsstyrelsen skall beakta att undersökningen skall vara av vetenskapligt god kvalitet och genomföras till en kostnad som inte är högre än vad som är motiverat med hänsyn till omständigheterna. Lag (2007:1097).

14 § Den som utför ett arbetsföretag som berör fast fornlämning svarar för kostnaden för åtgärder enligt 13 §.

Företagaren svarar dock inte för kostnad som

1. hänför sig till en fornlämning som inte förut varit känd,
2. väsentligt överstiger vad länsstyrelsen angett i beslut om tillstånd enligt 13 § första stycket,
3. hänför sig till arkeologisk förundersökning enligt 13 § andra stycket, om länsstyrelsen inte lämnar tillstånd till ingrepp i fornlämningen enligt 12 § andra stycket, eller
4. hänför sig till arkeologisk förundersökning eller särskild undersökning enligt 13 §, om det visar sig att någon fornlämning inte berörs av arbetsföretaget.

Beslut enligt denna paragraf fattas av länsstyrelsen och delges företagaren.

15 § Vägras någon tillstånd enligt 12 § beträffande fornlämning som när den påträffas var helt okänd och utan synligt märke ovan jord, är han berättigad till skälig ersättning av allmänna medel, om fornlämningen vållar honom betydande hinder eller olägenhet. Ansökan om sådan ersättning görs hos länsstyrelsen. Ansökningen skall ha kommit in till länsstyrelsen inom två år från det att fornlämningen påträffades genom grävning eller annat arbete, annars är rätten till ersättning förlorad. Vad som nu sagts om ersättning skall inte tillämpas om marken exproprieras.

Ersättning för hinder eller olägenhet skall deponeras hos länsstyrelsen. I fråga om fördelning och utbetalning av deponerade belopp samt rättsverkan av fördelning och utbetalning gäller i tillämpliga delar vad som är föreskrivet för det fall att nyttjanderätt eller servitutsrätt upplåts enligt expropriationslagen (1972:719). Beloppet utbetalas dock direkt till sökanden om det är väsentligen utan betydelse för annan rättsinnehavare än sökanden.

KÄLLOR OCH LITTERATUR

Otryckta källor

Riksantikvarieämbetet: FMIS.

Rosenbergs arkitekter: Strukturplan.

Stockholms stadsbyggnadskontor: Program för kvarteret Kabelverket vid Älvsjö centrum: Samrådshandling juli 2012, Dnr 2011-03445.

Stockholms stadsmuseum: Rapport angående nyupptäckt älvkvarnssten i kv. Kabelverket, Älvsjö. Samfundet S:t Erik: Inventering av Solberga prästgård 1926.

Litteratur

Stahre Nils-Gustaf et al.: Stockholms gatunamn. Stockholm 1992.

Widegren J A: Brännkyrka genom tiderna: En hembygdsskildring omfattande närmast Brännkyrka och Enskede församlingar i Stockholm. 1941.

Tillhör utg. 104/
1949

STOCKHOLMS STADSMUSEUM

A 43
49Stockholm
Älvsjö
Kv. Kabelverket.

Rapport angående nyupptäckt Älvkvarnssten i kv.
Kabelverket, Älvsjö.

Enligt meddelande från ingenjör Stig Javelin, Reimersholmsgatan 5, Stockholm, har Stadsmuseet besiktigat en tidigare okänd Älvkvarnssten, belägen på gammal åkermark i nordvästra delen av kv. Kabelverket, Älvsjö (L.M. Ericssons kabelfabrik), 280 meter nordnordväst om gamla kontorsbyggnaden och 7 meter öster om ett dike intill en låg bergsträckning. Stenen, vars mått är 150 x 110 x 70 cm, var till största delen övervallad. Efter framgrävningen visade den på översidan och övre delen av sidokanterna drygt 100 skålformiga fördjupningar. De flesta voro små och grunda, men enstaka hade ett djup av intill 22 mm och en bredd av intill 50 mm..

Kabelfabriken planerar utvidgningar över området. För tillfället är en förrädsbyggnad under uppförande c:a 60 meter längre åt öster och senast under loppet av år 1950 planeras nybyggnader på den mark där Älvkvarnsstenen ligger. Av denna anledning får Stadsmuseet föreslå att stenen flyttas upp på nyssnämnda bergssträckning, som är avsedd att för framtiden bevaras i nuvarande skick. Från företagets sida har man även framfört önskemål att Älvkvarnsstenen på detta sätt måtte kunna bevaras.

Stockholm den 8 februari 1949.

A
(Alf Nordström)

Amanuens